

ПИСМО

из

М Л Е Т А К А

(ИЗ ОТРЦАНЕ СРЕДЊОВЈЕЧНЕ РЕПУБЛИКЕ.)

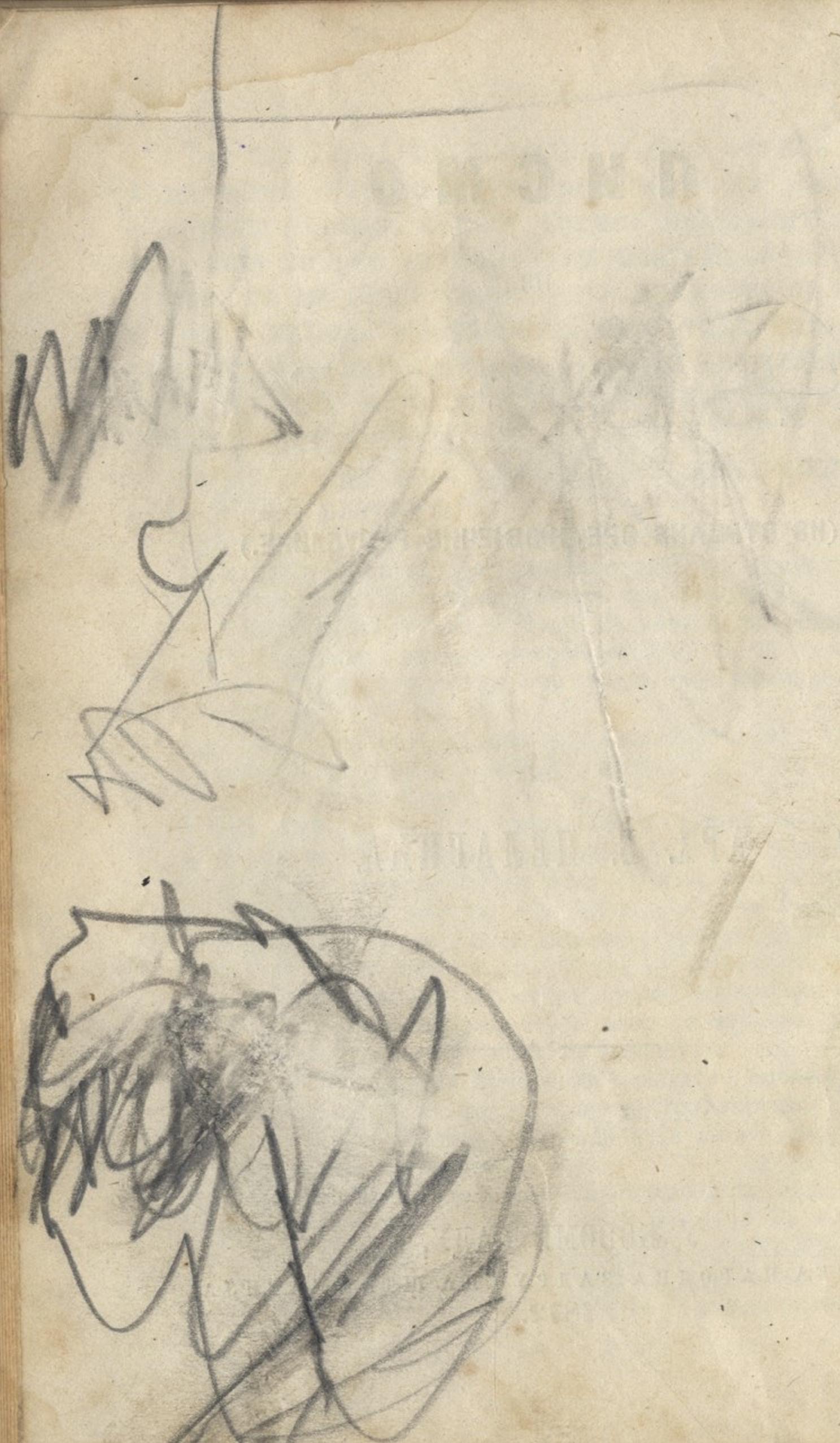
од

АРХ. В. ПЕЛАГИЋА.

У НОВОМЕ САДУ,

СРПСКА НАРОДНА ЗАДРУЖНА ШТАМПАРИЈА,

1872.

Драги пријатељи!

Ево вам и из Венеције италијанске шаљем ово писмо, држећи да ћете га до краја стрпљиво прочитати, па и вашим пријатељима и сродницима садрину његово приповједити. Али, ма да је ова варош божанствено име*) гордо носила и лавовски облик за грб свој примила, немојте од мене одавде много радосних вјести очекивати, него више немилих и плачевних као што су и успомене горке и чемерне.

Чемерне су за то што венецијанска република није била онака божанствена установа државна каку данас узвишени духом људи разумију; него је била племићка — спахијска република, у којој је била допуштено великашима све оно чинити што данас најподлије и најназадније владе чине. Она је грдно срамотила узвишено име републике (општинске самоуправе,) почем је својим рукама онака мрска дјела вршила од којих данас и најнеограниченији монарх уздржава се.

*) Божанствено за то што су јој надјели име божанства „венуса“ — Венеција.

Она је отимала туђе земље и градове и најнижа средства смишљала и употребљавала да покорене народе у своју вјеру и народност прелију, што данас најнепоштенији и најлуђи републиканац чинио неби.

Таким је начином она преко својих вјерних попова, у име крста а помоћу бајонета превјерила браћу нашу у Боки Которској, у Далмацији и Приморју, те данас, на жалост, брат једнокрвног брата свога сународника крвнички мрзи, коју проклету мржњу, још и данас неки плаћени, подговорени попови подбадају, канда је мало рана што нас због тих јада и будалаштина наших тиште.

Она је држала народ под спахијама, који су вјечити гониоци правице и напредка општега, и који су црње с народом поступали по Турци; а у потврду тога ено упоредите разговор и суђење о стварима народа у Далмацији са говором и суђењем народа нашег у Босни и Ерцеговини, па ћете се увјерити о томе.

Она је трошила новце народне на шпијуне и чанколизе, као и данашње владе свјетске што се непоштеним начином на влади одржати жеље и поштене људе нападати, опадати и прогонити.

Она је била тиранска почем под њеном владом није било ничије имање и живот ујамчено, јер по рјечима данашњих грађана млетачких: „нико у постелју легајући није био сигуран да ће мирно

спавати и здраво осванути. Нико ни једне ријечи није смио говорити о политици унутрашњој и претресати недјела владе и властника, ако није већ унапријед свој живот на коцку ставио.“

Ко би увриједио властника или неког судију или племића својим искреним говором или са обратном властитог свог личног права, тај би пропао; јер влада и племићи сматрали су себе нешто необично више од осталих људи, као „богове“ радничким редовима народа, а јадни народ „факире“ робовима су сматрали, који су по њивом мишљењу осуђени да њима служе; као што сматрају и данас јоште тај бједни народ они што се подписују да владају „богом даноју им властију,“ а угњетени народи — грађани домовине још нису толико свешћу развијени, да им рекну: па кад вас је бог изабрао, послao и власт вам дао нек вас он и плаћа, јер не слаже се шњеговом „безграницом милостију и неопределјеном правдивошћу,“ да његове избранике раја од свога залога и крвавога зноја плаћа.

За још бољи доказ њивог тиранизма ево једна прича, коју грађани и данас с грожењем казују: „Неки путник играо је у кавани карте. Грађанин један дошао је близу играча и гледао како играју, а путник — играч рече му да одлази јер му карте несрећно пођоше од када он дође. Грађанин одговори му да он у гатке невјерије и да има право за своје новце у кавану доћи и мјесто као и сваки

други заузети. Путник изиђе на поље и рече жандарима: зар је у вас, у Венецији, така правда да се самном тако и тако чинити може: од вас тражим уврјеђену част!“ Ти мрски шпијуни. најверније слуге полиције и тираније одма јаве сенату. Сенат позове обојицу те видив у кратко у чему је ствар рече путнику да мало сједе а оптуженог са писманцем у другу собу послаше.

Кроз неколико минута ето ти једног судије међу сенаторе доневши пупићу се у крви главу на тањиру оног бједног оптуженика, те рече тужиоцу: „Ето увјерите се господиће како република венецијанска свачије право поштовати и бранити знаде! Пошто то виђе тужиоц и сам се је ужаснуо и отишao, али ипак изјавивши топлу благодарност племенитој републици.“

Ето Србине, брате, како скотска и тиранска срца правицу сваћају!!! Ето којим се начином обарају најпоштеније душе од ниских мрачњака и себичњака, који мисле са подпуним увјерењем да су непогрешими и да им је све могуће чинити и то све под заштитом полиције, шпијуна, подлаца и умни банкрота. Ето којим је путем и наше браће Срба на тисуће пострадало и у незнан пропало.

Печат, грозни жиг те тираније познаћеп драги читаоче још дубље пошто из Дуждеве палате пређеш преко моста што се зове „мост уздисаја“, који преко канала води у дубоке, мрачне тавнице, ће

су на стотине тисућа поштених душа, покрај обичних преступника своје праведне тежње саранили, чемерно живећи здравље изгубили и кости своје оставили.

Видити те проклете људождернице као и оне што су у земљи под палатом дужевом, у којима и гилотина у мраку намјештена стајала је и жртву сваког тренутка очекивала — велим видити то долази грјешном човеку да помишља о неправедности провиђења, које је допуштало подлацима и звјерским самовољницима тако што са бједним човечанством чинити.

Та злосрећна влада подизала је палате својим дужевима онаке, за које би се хиљадама школа подићи и плаћати могло.

Она је трошила, због свога слијепила благо народно на подизање споменика угњетачима народним — дуждима млетачким, а није за те новце подизала умну и радничку снагу народа, те данас неби у самој Венецији на 200.000 становника преко 12.000 душа од општине (комуне) препитања очекивало, нити би 32.000 душа било што с крвавом муком зарађују комад љеба и варене репе купити могу, да своју и своје породице глад утоле.

Она је трошила годишње по 200.000 дуката на војевање противу сењских ускока српских, који тражише и бранише своје свето право и слободу, а није хтјела ни знала да под заштитом свете сло-

боде са толико новаца шири знање и буди здраву свјест по свима народа редовима.

Она је скрхала благо и снагу народну на подизање шарених и празних зидина црквених и уњима на тисуће сваковрстних мозаичких и мраморних споменика великашима својим. Ено им је сама „црква св. Марка“ више коштала но све школе у данашњој Италији, јер осим осталих грдних и прегрдних измишљотина с којима се је хтјело свет удивити, сам мозаик којим су иконе у истој цркви направљене, заузима мјеста до 40.000 стопа. То није мала ствар за оне који знају шта стоји само једна повећа икона од мозаика израђена.

Ту се властници нису бринули да подигну живу цркву, коју никоја сила ни вјекови оборити немогу: свјест, знање, стварност и благостање у народу, него су ради своје славе и насладе подизали тврде, тешке и трошне зидине и мраморне скупоцјене стубове на трошној земљи, од којих не само што никоме никакве користи бити неће, но шта више често ће одузимати народу на поправку силно благо и врјеме, као што је и ових пошљедних година преко 2,000,000 ф. на поправку исте потрошено, на што је и бечка „премилостива“ влада са народа свог сабраних 1.000.000 ф. „премилостиво дарова“. да бог ме зато, да Венецијане за себе задобије, и т. д. и т. д.

Толико за стару владу венецијанску а сада бајаги нешто је боље, али доцкан, јер због опадања Венеције духови су се јако узрујали, који ће у недалеком врјемену револуцију подићи, јер сасвим су изгубили вјеру на монархичну владу. Свуд се готово по Мљетцима па и по цјелој Италији говори она *дидерова* изрека : „нема човечанству среће праве док се са црјевима пошљедњег попа пошљедњи краљ необјеси.“

Народ неће да чује за попове, јер вели, да им је сва несрећа шњих, зато што су у старо доба могли одклонити садања зла, али нису хтјели, но су са угњетачима народним рука под руку ишли. Због недјела њиве поповштине народ готово ни ушто невјерије, јер веле: какав је тај бог што таке подлаце и изјелице народне за намјеснике своје намјешта и три, слушајући њих неколицине глас, а презирући толиких милијуна народних вапаја?

Митрополита је народ недавно с камењем изтјерао из његове владикане,*) те сада на једној оближњој ади живи, а и попови несмију се слободно по улицама ширити па ни показивати, зато, што им народ здраво пријети.

Силесија цркава и манастира преобраћено је у касарне, а Наполеон је у једном крају Венеције седам цркава оборио и лијепу башту за играње дјечице и шетњу грађана подигао.

Велики слободњак барон *Жвифт* при погребу своје

*) Ја митрополију зовем *владиканом*, а митрополита *владиком*.

мајке није хтио попове звати да је опјевају, него је дао сиротињи новаца те су му мајку у великој пратњи дивно сировели и сахранили. Тада и још неколико његових пријатеља често се одмарале по неколико дана у безплатној кући Виктора Емануила, јер првени аранђели венецијански боје се да се неби од њиове вруће крви прлад млетачка запалила; али чиними се да ти „аангели хранитељи“ неће моћи предупредити таквим затварањем зло које грози Италији од озлојеђеног народа. Или мора Виктор и сва његова влада и дојакошњи систем владавине пасти, или ће Италија у ужасној револуцији огрезнути. И то су пошљедице надувене владе, која се несаобрашава са потребама и захтевима народа, него ћера ћоравим путем апсолутизма над оним народом у кога дух оће слободе и правице.

Као што су умови старих властника Венеције изгледали као маскаре пред стварношћу, слободом и правдом, тако и данас потомци њиови уз месојеђе — вальда за успомену — маскирају своје лице разним облицима и по улицама разне комедије праве, као с' ума шедши људи, што се у велико и у нашем лијепом Задру и Тријесту, код обадва пола упражњава. Срећа њиова те немају ни једних каруца у целој Венецији због тјесних путова и млотобројно узвишених мостова, што су преко канала спроведени, а иначе чинили би, какви су, још веће безумље но Тршћани на својим интовима.

Потрошити на маскарање по 5—50 фор. то код њих није ништа, а издати прилог по 1—2 фор. на издржање неког сиротног ученика или набавку користних књига — то је њима досадно и луксузно. Еј ништи духом! докле ћете тако? —

Да бодже под личином тих масакара говоре једно другоме најнеморалније и најбезобразније рјечи, у коју развратну шалу безумни рођитељи и дјецу обожјега пола „ради весеља“ пуштају.

Па то све код тамошњи благоутробни свети отаца није неморално нити развратно по цркву и отаџбину; а када који слободњак рекне коју поштену, истинску рјеч у атар истине и напредка онда он одма „руши цркву и отачество,“ које би требало повјешати, по њином смиреном и светињачком мишљењу.

Пошље свију тих доста непријатних напомена ево ћу браћи читаоцима и једну радостну вјест јавити а та је:

Овдашње мало јерменско општество има свој манастир на једној оближњој ади, у коме су добровори њиовог народа основали велику закладу с којом основаше мало свеучилиште с том сврхом да се младеж јерменска од свуда а нарочито из турске и руске на рачун те закладе, у тој школи васпитавати може, који ће по свршетку наука по народу апостолисати и знање и свјест ширити. На рачун исте закладе постоји штампарија на њи-

овом језику, са којом учитељи тог училишта са школским и другим поучним књигама снабдјевају синове свога народа.

Они су толико марљиви за бољак свога народа да су већ и *Милера* и *Бокља* превели с енглескога на свој језик. Ваљани наставници тог завода народног снабдјевају ученике своје и лијепим књигама и новцем при поласку на јавни рад удалеку, бједну и поцјепану отаџбину своју.

Осим тога завод тај има врло ваљан *музеј, библиотеку* и лијепу башту с разним воћем и шталу с крупном и ситном марвом, у којима се ученици обучавају привреди домаћој и пољској.

Све те послове већом чешћу врше калуђери њиови, јер ту им и владика постоји, који се сматра међу првима од њиових црквених главара. Они имају и воље и знања, и толико напредног и стварног духа да надмашају наше научењаке, који као световна лица примише улогу да народним наставницима буду, да га унапређавају и усрећавају.

Нека се добро огледа овим дивним примјером јерменских калуђера наше, *душепопечителноје калуђерство*, па нека онда по савјести каже да ли има право народна странка наша што виче противу калуђерства или нема.

Нека се угледају на овај дивни патриотизам јерменских богаташа, наши богаташи српски у Трсту, који не само што из своје властите кесе не-

основаше оваки користан завод за страдајуће српство наше, него ради своје сујете и славе скрхаше близу 1,000.000 фор. у шарене зидине црквене из онога фонда што га честити Србин из Сарајева *Јован Милетић* прије 100 год. основа у корист школа и просвете српских синова.

Нека упитају савјест своју што заслужују пред јавним мнењем народа и пред прахом честитог добротвора — па ће видити каку ће им њиова сопствена савјест за тај преступ пресуду изрећи — та и њиова савјест кад је од заблуда чиста рећиће им да су они дужни били од закладе покојникove подићи као и јерменска мљетачка општина мало свеучилиште или реалну школу са штампаријом те у њој васпитавати синове српске из Босне, Ерцеговине, старе Србије, Далмације и Лике, а помоћу штампарије знање ширити и свјест будити у народу српском, који јоште страда и помоћи требује.

Тим би српска господа у Трсту показала свјест своју, и поштење пред Српством и осталим свјетом. Тим би се одужили својој отаџбини одакле су родом и одакле силно благо сгрђу и палате граде.

А ако су хтјели покрај лијепе старе цркве нову саградити, која ће суперничити са петровом у Риму, са марковом у Мљеткама и Исакијевским сабором у Петрограду, онда нису требали туђе благо, туђи аманет издирати, но своју азну отворити и оноличе зидине позлаћене зидати у којима попови више

пута немају коме „мир вјем“ рећи до празним столицама и неколицини италијанских и крањских слугу који из љубопитства свратише се шарене и прекрасно позлаћене зидине видити.

У име поштења, у име честитога добротворства нокојног Милетића и у име најсветих српских интереса узdam се да ће господа српска у Трсту из своје касе све трошкове око нове цркве платити, а стару сву закладу с добитком употребити на горе означену сврху српства.

На завршетку овог писма имај стриљења, мој драги читаоче, да се бар у мислима попнеши самном на звоник св. Марка, те ћемо са те грудне висине видити у подпуној слици све четири стране Венеције и њене околине. Видићемо прије подне сву Венецију као да у мору стоји, а по подне видићемо је у среду њива и водовода (канала), што бива од морског прилива и одлива.

Земља се по подне види зато што је море око Венеције плитко, те у врјеме одлива сува површина остане, која би се, да је радини људи и честити вођа народни могла осушити и онолика силна земља обрађивати, као што врједни Нидерландци своју отачбину од мора отеше — завојеваше, ће данас великолепне вароши и села уређена постоје.

Видићемо са звоника тог и некадашњу цркву српску, која је сада у грчким рукама, а саградио је, веле, Ђура Црнојевић, са благом сиротиње срп-

ске из обију зета,*) који за љубав своје каћиперке **) остави народ и отачбину, те се шњоме у Млетке посели.

Читаоче, запамти тај криви звоник на некадашњој цркви српској, који иде своме паду за то што га нема ко поправити, те се вазда у животу своме сјети да је тако исто криво свађање па и сам мозак оних што троше силно благо на грађење великолепних цркви и којекаких споменика овој или оној личности; а школе им као тавнице без ваљаних учитеља, без школских књижара и других потреба постоје, а бједни народ без знања, без праве пробуђене свјести, без уређених добрих путова, без канала и болница страда и пропада.

Кад гођ се сјетиш тог надајућег звоника ономени се и другоме кажи, да ће врјеме оборити и свакога онога, па макар он као тај звоник велики био, који гази право — свето право и свету слободу народа, и који свакидашњим усавршавањем и обучавањем неутврди себе и свој опстанак: приљежним занимањем са сувременим стварним знањем и појмовима, карактерношћу, постојанством, правичношћу, уздржливошћу, вредноћом поштеног пословања и савјестним извршењем својих дужности према породици, суграђанима и отачбини.

У Мљетцима 1872. год.

Ваш П.

*) Зетом се зваше некада данашња Црна Гора и сва око скадарског језера (блата).

**) У Босни се капићерком зове лијепа и гиздава женска.